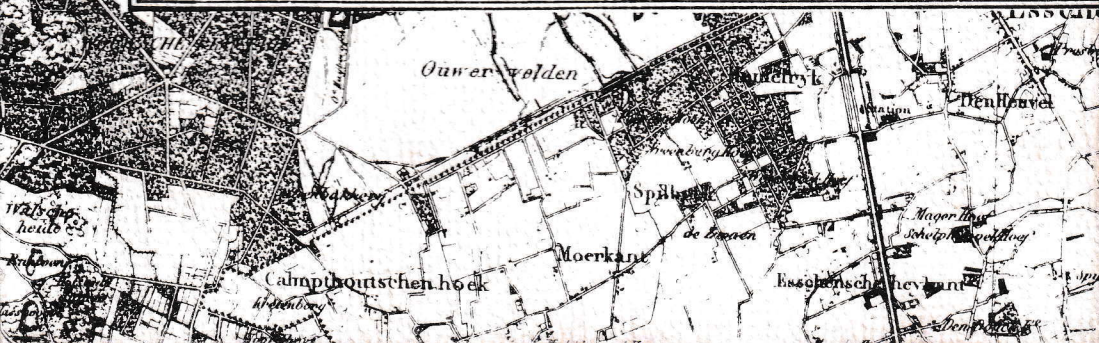

1-'91

De minister en de zouaaf

Tussen de grote hoeveelheden stedelijk huisvuil die men van ver aanvoerde om daarmee de schrale zandgronden in Brabant te bemesten zat vaak een flinke portie keramiek, zoals vooral veel scherven van allerlei soorten gebroken vaatwerk en stukjes baksteen.

Ook pijpekoppen, beeldjes en allerlei andere soms heel leuke kleinodiën zijn in de loop der tijd op deze manier ook op de Wouwse akkers terecht gekomen. Bij het ploegen komen ze na een periode van meer dan een eeuw soms weer terug aan de oppervlakte en heel toevallig, bijvoorbeeld bij archeologische veldverkenningen, raapt iemand ze op. En zo zijn aan de Spellestraat en nabij het voormalige kasteel twee uiterst fraaie pijpekoppen tevoorschijn gekomen. De beide pijpekoppen zijn uit klei gemaakt, in de vorm van een mannenhoofd gemodelleerd en nadien bijgekleurd.

DE ZOUAAF.

Allereerst de zouaaf. Deze pijpekop is een juweeltje op zich. Hij werd gevonden door leden van de archeologische werkgroep van de Vierschaer tijdens archeologische veldverkenningen nabij de Spellestraat in het winterseizoen 1988/1989.

Deze pijp is vervaardigd uit witbakkende klei. Uiterst minitieus zijn de gelaatstrekken van de uitgebeelde figuur weergegeven. Veel zorg is ook aan de natuurgetrouwe weergave van 's mans baard besteed. Zelfs de kwast aan zijn muts is tot in de details uitgewerkt. De muts zelf is in een felle rode kleur geverfd.

Het gebruik van verf in plaats van schilder-émail is een technisch goedkope, maar niet ongebruikelijke manier van versieren, die bij pijpen uit bijvoorbeeld Andenne (B.)

wel dikwijls werd toegepast. 1)

Gezien de stijl en de afwerking gaat het hier inderdaad onmiskenbaar om een produkt van een pijpmakerij uit Andenne in de Belgische Maasstreek. Vermoedelijk werd zij vervaardigd door Desiré Barth, pijpmaker van 1848-1862. 2) In 1855 installeerde Desiré zich aan de Rue des Pipiers in Andenne en zijn werkplaats groeide uit tot een van de belangrijkste pijpmakers-ateliers. Tussen 1860 en 1870 werden daar wekelijks zo'n 144.000 pijpen gemaakt, die zelfs tot in Californië (V.S.) werden verkocht. 3)

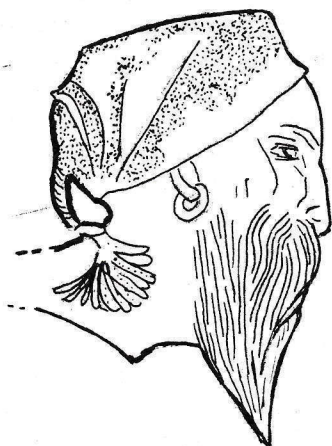
Ook Nederland behoorde tot de afzetgebieden van Desiré Barth. Dat wil overigens niet zeggen, dat dit soort fraaie pijpekoppen in ons land veel voorkomen. Van de fraaie pijp, zoals die in Wouw werd gevonden, was tot nu toe uit ons land nog maar één enkel exemplaar bekend. 4)

De meeste produkten van Desiré Barth zijn overigens min of meer getrouwe weergaven van de bekende ordinaire Goudse pijpen.

De uitgebeelde persoon, met zijn rode muts, is zonder enige twijfel een zouaaf. De zouaven danken hun naam aan "zuanas", een verfranse vorm van het arabische "zouaoua", de naam van een arabische stam waaruit vanouds de lijfwacht van de Berbervolken werd gevormd. In 1830 werden de zuanas toegevoegd aan het Franse leger in Algerije. Langzamerhand maakten de oorspronkelijke arabische leden van dit korps plaats voor Fransen, totdat uiteindelijk alleen nog Franse soldaten ervan deel uitmaakten. Maar de schilderachtige kledij, bij uitstek geschikt voor het verblijf in de woestijn, bleef gehandhaafd. De zouaven vochten onder andere in de Krim-oorlog.

De leden van dit Franse legerkorps mogen niet worden verward met de pauselijke zouaven, want dat is iets heel anders. Dat legerkorps bestond in eerste instantie uit Franse en Belgische vrijwilligers in pauselijke dienst en werd ingezet in de strijd om de handhaving van de Kerkelijke Staat in het kader van de Italiaanse eenheidsbeweging. In 1860 leed dit korps enkele gevoelige nederlagen. Later maakten vooral veel Nederlanders, afkomstig uit Oudenbosch en uit Maastricht, deel uit van dit pauselijke leger.

Welke zouaaf op onze pijp is uitgebeeld is helaas (nog?) niet bekend.

afb. 1 De twee vondsten uit Wouw. Links de zouaaf, uitgevoerd in pijpaarde, de muts rood geverfd. Rechts Molé met wit gekleurde bonnet, ook de ogen zijn wit getint, de pupil zwart, de lippen paars en het strikje voor op de bonnet geel en rood. Ware grootte.

4
LOUIS-MATHIEU MOLE.

De tweede pijp is door de inwerking van vorst en andere weersinvloeden wat beschadigd, maar toch altijd nog redelijk fraai om te zien.

Hij werd door Annie Timmermans gevonden nabij het voormalige kasteel van Wouw. De klei waaruit deze pijp is gemaakt is minder wit van kleur, wat groezelig lichtbruin, maar dat kan voor een deel ook het gevolg zijn van het verblijf in en op de akker. Het gelaat van de uitgebeelde persoon is niet zo minitieus weergegeven als dat van de zouaaf. Daar staat tegenover, dat op deze pijpekop verschillende kleuren zijn gebruikt. De fraaie bonnet die de uitgebeelde persoon draagt, is - evenals zijn ogen - helder wit gekleurd, terwijl met zwart de oogpupil is weergegeven. De lippen zijn paars-rose getint. Aan de voorzijde van de muts, bovenaan, bevindt zich een gekleurd strikje: roodbruin in het midden en glanzend geel aan weerszijden.

Zoals opgemerkt draagt de uitgebeelde persoon een bonnet, compleet met strik en linten. Hebben we hier met een vrouw te maken? Dit type bonnet is voor de begrippen van die tijd waaruit de pijp dateert allesbehalve modieus. En een dame met zo'n grote neus uitbeelden getuigt al evenmin van een goede smaak.

Met zo'n neus wordt trouwens niemand geboren en het heeft er dan ook alle schijn van, dat de pijpekop niet een getrouwe weergave is van een toen bestaand persoon, maar een karikatuur daarvan.

Als dat het geval is, dan hoeft de bonnet niet eens op een vrouwspersoon te duiden, maar kan die ook een functie hebben om bijvoorbeeld het minder daadkrachtig handelen van een man te symboliseren.

Dat laatste lijkt inderdaad het geval te zijn.

Op de steel, of althans dat deel van de steel dat nog aanwezig is, staat het woord "Gambier" gedrukt: het visitekaartje van de maker van deze pijp.

De Gambier-fabriek bevond zich in Givet, ten zuiden van Charleroi, juist over de Franse grens en ontstond in 1780. In 1848 telde het bedrijf al ruim 300 werknemers en in 1867 600. Een groot deel van de produktie bestond ook

hier uit onversierde pijpen, maar onder de directie van Hasslauer werden er sedert 1852 ook fantasie-pijpen vervaardigd. Evenals in Andenelle hebben ook hier ontwerpers, vormgieters en graveurs tot technisch perfecte en artistiek verantwoorde pronkstukjes geleid, die nu nog onze bewondering vragen. Bij voorkeur speelde men in op actuele gebeurtenissen en tal van personen die een rol speelden in het sociale of politieke leven van die tijd vinden we als pijpekop terug.

Tijdens de tweede helft van de 19e eeuw, de periode waaruit ook onze pijp stamt, verlieten pijpen van uitzonderlijke kwaliteit de Gambier-fabriek. Ze kenden een zeer ruime verspreiding in en buiten Frankrijk. In 1894, 1905 en 1908 zijn catalogi samengesteld, die een geïllustreerd beeld geven van de meer dan 1600 (!) toen verkrijgbare modellen. 5)

In 1926 werd de Gambier-fabriek gesloten. 6)

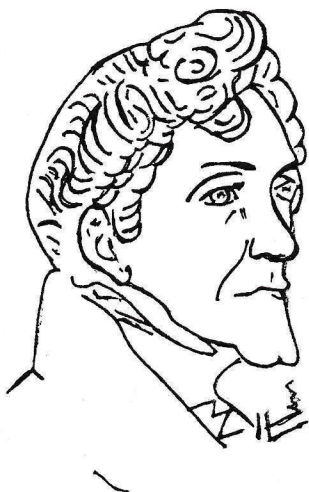
De Gambier-pijp uit Wouw komt onder nummer 147 voor in een fabriekscatalogus uit 1894. Dankzij de vermelding daarin is bekend, dat het ontwerp is van de beeldhouwer Dantan en weten we ook, dat we hier te maken hebben met de uitbeelding van Graaf Louis-Mathieu Molé (1781-1855). 7)

Louis Matheui Molé werd in Parijs geboren. Van huis uit was hij sterk politiek geëngageerd. Gedurende het Franse Keizerrijk was hij lid van de Raad van State (1806), Gouverneur (1807), Directeur van Bruggen en Wegen (1809) en Minister van Justitie (1813).

In 1809 verkreeg hij zijn grafelijke titel.

In die tijd was graaf Molé actief betrokken bij de pogingen om de Bourbons weer terug op de Franse troon te krijgen. In 1817 werd hij Minister van Marine, maar dat was van korte duur en het jaar daarop verdween hij in de oppositie. Gedurende de juli-monarchie (augustus 1830) was Molé, die zich inmiddels had ontpopt als een gematigd royalist, Minister van Buitenlandse Zaken. Maar in november van dat jaar trok hij zich reeds terug vanwege de Franse inmenging in de Europese revoluties.

Gedurende de periode 1836-1839 maakt hij als premier weer deel uit van de Franse regering. De verkiezingsuitslagen in dat laatste jaar viel in het voordeel uit van de oppositie en onze graaf moest wijken voor zijn rivaal de liberaal

Afb. 2

Graaf Louis Mathieu Molé, naar een tekening van E. Devéria, Nationale Bibliotheek, Parijs.

Guizot. Toen Guizot op zijn beurt in 1848 aan de kant werd gezet, vroeg het Franse staatshoofd, koning Louis Philippe van Orleans aan Molé om een nieuwe regering te vormen, waarin Molé overigens niet slaagde.

Het beleid van koning Louis Philippe was primair gericht op de belangen van de grote handelaren, ondernemers, grondbezitters en andere rijke burgers. Hij werd daarin ondersteund door onder meer Guizot.

Frankrijk had zich inmiddels ontwikkeld tot het op één na meest geïndustrialiseerde land van Europa, maar herbergde tegelijkertijd ook het op één na meest miserabele industrieproletariaat. In 1848 barstte de bom. Een opstootje voor het huis van Guizot was daarbij de lont in het kruitvat. Er ontstond een algehele revolutie en koning Louis Philippe vluchtte naar Engeland.

Frankrijk werd nog hetzelfde jaar uitgeroepen tot Republiek en Louis Napoléon werd het nieuwe staatshoofd. Nadat in 1851 Louis Napoléon een staatsgreep pleegde trok Molé zich uit de politiek terug. 8)

In 1855 tenslotte, overleed hij.

Verdiende Molé het om met een bonnet te kijk te worden gezet? Waarschijnlijk wel. Hij bekleedde de ene na de andere belangrijke positie, telkens voor ten hoogste enkele jaren, zonder dat hij zich ergens door leek te onderscheiden.

Voor de gegoede burgerij was Guizot de politicus waarvan men veel verwachtte en zeker niet diens tegenstander Molé. Maar ook de andere partij, de verpauperde bevolking, had weinig van Molé te verwachten.

Het zou interessant zijn om te weten wanneer en ter gelegenheid waarvan deze fraaie pijp is gemaakt. Helaas kennen we maar twee jaartallen, 1852 waarin Givet decoratieve pijpen ging maken en 1894, het jaar waarin onze pijp in de catalogus van Givet staat vermeld. Een meer nauwkeurige datering van onze pijp is voorlopig niet mogelijk: 1852-1894. Eén ding staat vast, de pijp werd gemaakt, toen de politieke rol van Molé al definitief ten einde was.

WAT HEBBEN MOLÉ EN FRANSE ZOUAVEN IN WOUW TE ZOEKEN?

We weten niet hoe de pijpekop met de afbeelding van Molé in Wouw terecht gekomen is. Dat geldt eveneens voor de

pijp met de zouaaf. Misschien heeft ooit een Wouwenaar uit deze pijpen gerookt. Maar het ligt veeleer voor de hand dat deze pijp, zoals veel andere, tesamen met huishoudelijk afval uit de steden als mest op een Wouwse akker werden gestort.

Echt gangbaar zullen deze pijpen in ons land in elk geval niet zijn geweest, want van de zouaaf is maar één andere vondst bekend en van Molé geen enkele.

Gerrit Groeneweg.

NOTEN:

1. Vriendelijke mededeling van de heer D.Duco, conservator van het Pijpenkabinet, Museum voor de tabakspijp van klei, te Leiden.
2. N.Augustin, *Le Livre Européen des pipes de terre* (vol. II: femmes, enfants, Animaux), Prinsenbeek 1981, afb. 54d.
3. J.Dernoncourt, A.Andenne, *de la terre ... à la porcelaine*, Andenne.
4. Augustin 1981, afb.54d.
5. T.Oost, "Kleipijpen", in: Vier eeuwen roken (Tentoonstelling Volkskunde-museum Antwerpen 5 april - 28 september 1986) Antwerpen 1986, pag.19-23.
6. Augustin 1981, pag.14.
7. N.Augustin, *Le Livre Européen des pipes en terre* (vol. I: hommes), Willemstad 1980, p.61, nr.41a.
8. *Grand Dictionnaire Encyclopédique Larousse* (Tome 7), (1984), pag.7023-7024 en *Grote Spectrum Encyclopedie* (Utrecht/Antwerpen, 1974).

Deze uitgave werd mede mogelijk
door de financiële steun van de
Drankencentrale "Wouw" B.V.

